

Biblioteksplan för Umeå kommun 2016 – 2019

Dokumentnamn: Biblioteksplan för Umeå kommun 2016-2019	
Dokumentansvarig: Ingegerd Frankki	
Godkänd Kommunfullmäktige	Dokumentdatum: 2015-11-30

Innehåll

1. Inledning	3
2. Styrdokument och mål för biblioteksverksamheten	3
2.1 Internationella riktlinjer	3
2.2 Nationella riktlinjer	3
2.3 Lokala riktlinjer	4
3. Beskrivning av biblioteksorganisationen	5
3.1 Folkbiblioteken	5
3.2 Skolbiblioteken	6
3.3 Umeåregionen	6
3.4 Länsbiblioteket i Västerbotten	6
3.5 Mediacenter	7
3.6 Sveriges depåbibliotek och lånecentral	7
3.7 Högskolebiblioteket	7
4. Folkbibliotekens och skolbibliotekens lika och olika uppdrag	7
5. Biblioteket som offentlig mötesplats	9
6. Prioriterade målgrupper – bibliotek för alla	10
7. Uppsökande verksamhet	11
8. Media	12
9. Läsfrämjande	13
10. Kunskap och information	14
11. Det digitala biblioteket – teknikutveckling och digital delaktighet	15
12. Programverksamhet	16
13. Avslutning	17
14. Förteckning över styrdokument	18

1. Inledning

Biblioteksplanen ska tillsammans med nationella styrdokument som bibliotekslag, skollag, läroplaner samt barnkonventionen och lokala planer ge stöd åt den kommunala biblioteksverksamhetens utveckling och aktiviteter.

Enligt bibliotekslagen (SFS 2013:801) ska kommuner anta en biblioteksplan för sin verksamhet. Den verksamhet som ska ingå är den verksamhet som kommunen bedriver som huvudman.

Biblioteksplanen ligger som grund för verksamhetsplanen där konkreta åtgärder formuleras. Uppföljning görs regelbundet i delårs- och årsredovisningar.

2. Styrdokument och mål för biblioteksverksamheten

2.1 Internationella riktlinjer

Unesco:s folkbiblioteksmanifest är rådgivande för FN:s medlemsstater. Där anges att folkbiblioteken ska göra alla slag av kunskap och information tillgänglig för alla medborgare. Alla ska ha tillgång till folkbibliotek oavsett ålder, etnicitet, kön, religion, nationalitet, språk eller social status. Speciellt anpassade tjänster och material ska finnas tillgängliga för personer som av någon anledning inte kan utnyttja det ordinarie utbudet, exempelvis människor som tillhör en språklig minoritet, har funktionsnedsättningar, eller vistas på sjukhus eller inom kriminalvården.

Unesco:s skolbiblioteksmanifest har slagit fast att skolbibliotek spelar en viktig roll för utbildning och kultur, för att främja läs- och skrivkunnigheten och förmågan att söka information. Skolbiblioteket ska stödja och främja de utbildningsmål som anges i skolans målsättning och läroplaner.

I FN:s konvention om barnets rättigheter manifesteras alla barns lika rättigheter och värde, rätt att uttrycka sig, bli lyssnad till och utvecklas. Barnets bästa ska vara i centrum när beslut om barn fattas.

2.2 Nationella riktlinjer

2.2.1 Bibliotekslag

Enligt bibliotekslagen (SFS 2013: 801) ska kommuner anta en biblioteksplan för sin biblioteksverksamhet. Biblioteken i det allmänna biblioteksväsendet ska enligt lagen verka för det demokratiska samhällets utveckling genom att bidra till kunskapsförmedling och fri åsiktsbildning.

Lagen ålägger alla kommuner att ha folkbibliotek till främjande för läsning och litteratur, intresset för bildning, upplysning, utbildning och forskning samt kulturell verksamhet i övrigt.

Därutöver anger lagen att folkbiblioteken ska verka för att databaserad information görs tillgänglig för alla medborgare. Lagen reglerar också att lån ska vara avgiftsfria oavsett publiceringsform.

Bibliotekslagen ger direktiv för vilka målgrupper som är särskilt prioriterade. Enligt lagtexten ska folkbiblioteken ägna särskild uppmärksamhet åt personer med funktionsnedsättning, nationella minoriteter och personer med annat modersmål än svenska. Särskild uppmärksamhet ska även ägnas barn och ungdomar.

I bibliotekslagen betonas att bibliotek och bibliotekshuvudmän ska samverka med varandra, med det övergripande syftet att ge användare tillgång till landets samlade biblioteksresurser.

I propositionen Läs för livet (prop. 2013/14:3) föreslås nationella mål för litteratur- och läsfrämjande som innebär att alla i Sverige, oavsett bakgrund och med utgångspunkt i vars och ens särskilda förutsättningar, ska ges möjlighet att utveckla en god läsförmåga och ha tillgång till litteratur av hög kvalitet. De nationella målen är beslutade av riksdagen.

2.2.2 Skollag

Enligt skollagen (SFS 2010:800) ska eleverna i grundskolan, grundsärskolan, specialsolan, sameskolan och gymnasieskolan ha tillgång till skolbibliotek. Detta gäller alla elever oavsett om de går i en kommunal eller en fristående skola.

Skolinspektionen har preciserat hur denna bestämmelse ska tolkas. Myndigheten anger att följande krav ska vara uppfyllda för att eleverna ska ha tillgång till skolbibliotek:

- Eleverna har tillgång till ett skolbibliotek i den egna skolenhetens lokaler eller på rimligt avstånd från skolan som gör det möjligt att kontinuerligt använda biblioteket som en del av elevernas utbildning för att bidra till att nå målen.
- Biblioteket omfattar böcker, facklitteratur och skönlitteratur, informationsteknik och andra medier.
- Biblioteket är anpassat till elevernas behov för att främja språkutveckling och stimulera till läsning.

2.3 Lokala riktlinjer

2.3.1 Umeå kommuns vision och verksamhetsidé

Vision

Umeå kommuns vision - att vi är 200 000 invånare år 2050 - uttrycker att alla ska uppleva att de vinner på att bo och verka i Umeå. Det gäller alla våra medborgare och de som överväger att flytta hit och etablera sig, studenter, näringsliv med flera.

Verksamhetsidé

Med gemensamma krafter skapar vi ett gott liv i Umeå. Vi bidrar till välfärd för alla och ger goda förutsättningar för företagande, fritid och kultur.

Gemensam värdegrund

Medborgarfokus: Vi skapar värde för dem vi finns till för.

Öppenhet: Vi är tillgängliga, tydliga och lyssnar med omtanke.

Tillit: Vi har förtroende för varandra och vår förmåga att möta utmaningar.

Ständiga förbättringar: Vi utvecklas positivt genom ständiga förbättringar och förnyelse.

2.3.2 Umeå kommuns kulturpolitiska program

Umeå kommun antog 2010 ett kulturpolitiskt program som formulerar en vision som sammanfattar kulturens roll för människan och hela samhällets tillväxt och utveckling.

Visionen bygger på kultur som:

- Njutning, glädje, lust och passion
- Arena för skapande, kritiska och aktiva medborgare
- Investering och inspiration för ett hållbart samhälle och global utveckling

Vidare beskrivs bibliotekens roll i den kulturella infrastrukturen enligt följande:

”Kulturpolitiken i Umeå måste i hög grad handla om, att bygga upp, tillhandahålla och utveckla infrastruktur som gör kultur, kunskap och bildning tillgänglig för alla medborgare. Här spelar stadsbiblioteket och våra när- och skolbibliotek en central roll. Att veta hur man skaffar ny kunskap, att kunna orientera sig i ett stort och växande informationsflöde förutsätter både kompetens och tillgång till relevant information. Att stödja det formella såväl som det informella lärandet genom att stimulera människors nyfikenhet är en allt viktigare uppgift för biblioteken”.

Det kulturpolitiska programmet ligger till grund för de mål och ambitioner som är antagna för verksamheten.

Biblioteksverksamheten bidrar till kommunens utveckling genom att erbjuda invånarna kulturella mötesplatser i centrum, stads- och kommundelar. De stödjer människors bildnings- och kunskapsutveckling och erbjuder möjlighet till ett rikt kulturliv. Bibliotekens funktion att erbjuda framförallt litteratur och aktiviteter som stimulerar barn till läsning är av stor betydelse.

2.3.3 Riktlinjer för skolbiblioteksverksamhet i Umeå kommun

Under våren 2012 antog för- och grundskolenämnden och gymnasienämnden ”Riktlinjer för skolbiblioteksverksamhet.

Riktlinjerna innehåller övergripande mål samt riktlinjer för skolbiblioteksverksamheten. De innehåller även mål för informationskompetens samt för läs-, skriv- och språkutveckling. Samtliga mål överensstämmer med kursplaner/ämnesplaner. Riktlinjerna fungerar som en grund som ska arbetas in i respektive skolas lokala planering så att målen uppnås.

3. Beskrivning av biblioteksorganisationen

3.1 Folkbiblioteken

Kulturnämnden ansvarar sedan januari 2015 för all folkbiblioteksverksamhet i Umeå kommun. Det omfattar stadsbiblioteket, Ersbodabiblioteket, Grubbebiblioteket, Holmsunds bibliotek, Hörneforsbiblioteket, Mariehemsbiblioteket, Obbola bibliotek, Sävarbiblioteket, Tegsbiblioteket, Umedalens bibliotek, Ålidhemsbiblioteket och bokbussen. Av dessa bibliotek är åtta kombinerade folk- och skolbibliotek.

Kulturnämnden ansvarar, på uppdrag av för- och grundskolenämnden, för Skolbiblioteksservice som är ett komplement till grundskolebiblioteken i kommunen. Sedan hösten 2014 har alla kommunens skolor tillgång till skolbiblioteksservice.

3.2 Skolbiblioteken

För- och grundskolenämnden ansvarar för skolbiblioteksverksamheten på de knappt 50 grundskolorna och grundsärskolan. Gymnasie- och vuxenutbildningsnämnden ansvarar för de fyra gymnasiebiblioteken och biblioteksverksamheten i gymnasiesärskolan.

I Umeå finns ett tiotal fristående grund- och gymnasieskolor. Skollagens krav om elevers tillgång till skolbibliotek gäller även de fristående skolorna. Det är friskolornas huvudmän som ansvarar för skolbiblioteken.

Bibliotekschef/skolområdeschef/rektorer ansvarar för att bibliotekens verksamhet anpassas till bibliotekslagen och skollagen och de övergripande målen för Umeå kommun samt de av respektive nämnd fastställda verksamhetsmålen.

Rektor ansvarar även för att mål för informationskompetens samt för läs- skriv- och språkutveckling ska uppnås på skolorna.

3.3 Umeåregionen

Umeå kommuns folkbibliotek har ett nära samarbete med biblioteken i övriga kommuner i Umeåregionen - Bjurholm, Nordmaling, Robertsfors, Vindeln och Vännäs.

Samarbetet inom Umeåregionen går tillbaka till år 2002, då en gemensam katalog, ett gemensamt låntagarregister och ett enhetligt lånekort skapades för hela regionen. Bibliotekssamarbetet inom regionen har uppmärksammats både nationellt och internationellt. Under de senaste åren har även Örnsköldsvik kommit att ingå i Umeåregionen.

Umeåregionens bibliotek har en gemensam webbplats, minabibliotek.se. Här samlas aktuell och relevant information om biblioteken. Låneinformation finns på tretton språk. Här kan besökarna få tillgång till regionens samlade bestånd av böcker, själva reservera och göra

omlån av böcker och boka datorer. Här finns också möjlighet att låna e-medier, ta del av en stor mängd digitala uppslagsverk och andra databaser och boka tid med en bibliotekarie. Webbplatsen innehåller, förutom vägledning till bibliotekens tjänster, en stor mängd boktips och artiklar, vilket utgör en del i bibliotekens läsfrämjande arbete. Barn och unga ägnas särskild uppmärksamhet, med egna sidor med information, boktips och tävlingar.

3.4 Länsbiblioteket i Västerbotten

På den regionala nivån finns länsbiblioteket som ingår i Region Västerbottens organisation. Enligt bibliotekslagen ska varje landsting bedriva regional biblioteksverksamhet i syfte att främja samverkan, verksamhetsutveckling och kvalitet hos de bibliotek som är verksamma i länet. Folkbiblioteken är den regionala biblioteksverksamhetens primära målgrupp men även skolbiblioteksverksamheten kan omfattas. Länsbiblioteket ansvarar för de sjukhusbibliotek som finns i länet, i Lycksele, Skellefteå och Umeå.

3.5 MediaCenter

MediaCenter är en del av Region Västerbotten och finansieras genom riktade anslag från länets 15 kommuner.

Verksamhetens huvudinriktning är att tillgängliggöra och arbeta med undervisningsmedia och digitala lärverktyg i olika former med lärare, skolledare och annan skolpersonal, allt för att eleverna i skolan ska nå högre måluppfyllelse. MediaCenter ska hjälpa skolan att följa upphovsrättsliga lagar och avtal. MediaCenter tillhandahåller även digitala tjänster i form av webbverktyg. De stödjer arbetet med skolbibliotek samt omvärldsbevakar och samverkar såväl regionalt som nationellt.

3.6 Sveriges depåbibliotek och lånecentral

Sveriges depåbibliotek och lånecentral är knuten till Umeå stadsbibliotek. I bibliotekslagen anges att det i landet ska finnas en eller flera lånecentraler. Uppdraget är att svara för kompletterande informations- och medieförsörjning till biblioteken i landet. Förutom kompletterande medieförsörjning och frågor runt mediesamlingar är man också nationellt kompetenscenter i utvecklingen av Libris som är en gemensam bibliotekskatalog för de svenska biblioteken. Det är staten via Kungliga biblioteket som är huvudman för depå- och lånecentralverksamheten.

3.7 Högskolebibliotek

Umeå universitetsbibliotek och Sveriges Lantbruksuniversitetsbibliotek är forskningsbibliotek och en viktig del av den samlade biblioteksverksamheten i Umeå. Universitetsbiblioteken tillhandahåller informationsresurser för forskning och högre studier främst till anställda och studenter, men de är även öppna för allmänheten att låna, men med en åldersgräns på 18 år.

Nära kontakter och samarbete finns mellan länsbiblioteket, stadsbiblioteket och universitetsbiblioteket.

4. Folkbibliotekens och skolbibliotekens lika och olika uppdrag

Folkbibliotek och skolbibliotek har båda ett stort ansvar för att stimulera alla barns och ungdomars läsning och medie- och informationskunnighet (ofta förkortat MIK) för såväl förströelse som kunskapsinhämtande. Läsförmåga och MIK är en förutsättning för att kunna utöva både rättigheter och skyldigheter i ett demokratiskt samhälle.

Elever ska få/erbjudas tillgång till biblioteksverksamhet på eller i omedelbar närhet till sin skola.

Folkbibliotekets och skolbibliotekets gemensamma uppgifter är att:

- ge alla barn och ungdomar möjlighet till information, kunskap och upplevelser genom böcker och andra medier
- arbeta med läsfrämjande verksamhet och särskilt beakta behoven hos elever/barn med läs- och skrivsvårigheter, funktionshinder och andra särskilda behov
- ha ett rikt urval av medier och databaser
- ge förutsättningar till litterära aktiviteter och förmedla ett anpassat kulturutbud som stimulerar och utvecklar barn och ungdomars språk, känsla, fantasi och kreativitet

Grundskole- och gymnasieskolans biblioteks uppgift är att:

- vara tillgängligt för skolans elever och personal
- vara skolans kunskaps-, medie- och informationscentrum
- ha ett utbud av medier anpassat till skolans och elevernas behov
- vara ett pedagogiskt centrum för både läslust och informationssökning
- samverka med lärarna i det pedagogiska arbetet
- tillsammans med lärarna lära eleverna att utveckla förmågan att söka, sortera, och kritiskt granska information
- vara ett stöd för eleverna i deras måluppfyllelse
- vara öppet och tillgängligt hela skoldagen
- vara bemannat med fackutbildad personal

Folkbibliotekens uppgift är att:

- vara tillgängligt för alla
- vara samhällets kunskaps-, medie- och informationscentrum
- ha ett brett utbud av medier anpassat till kommunmedborgarnas behov
- särskilt uppmärksamma småbarnens (innan förskoleklass) behov av böcker och andra medier
- ge förutsättningar till litterära aktiviteter och förmedla ett anpassat kulturutbud för vuxna
- vara öppet så stor del av dagen som möjligt, även kvällar och helger
- vara bemannat med fackutbildad personal

Umeå kommuns gymnasiebibliotek är alla välutrustade vad gäller media och teknik och har fackutbildade bibliotekarier.

Nivån på skolbiblioteksverksamheten inom grundskolan varierar inom kommunen. På de enheter där högstadiesverksamhet bedrivs finns skolbibliotek med biblioteksutbildad personal i olika omfattning. Även några av låg- och mellanstadieskolorna har bibliotek och tillgång till biblioteksutbildad personal, men det stora flertalet har det inte.

De fristående skolornas tillgång till skolbibliotek varierar, många av skolorna har inga egna skolbibliotek utan nyttjar folkbiblioteken för att få tillgång till litteratur.

Umeå kommun har en stor andel kombinerade folk- och skolbibliotek jämfört med andra kommuner i landet. Anledningen till att man valt att inrätta kombinerade folk- och skolbibliotek har varit flera, men en viktig faktor har varit en samordning av kommunala resurser. Fördelarna har varit många för såväl barn, elever som invånare i bostadsområdena där biblioteken finns. Eftersom uppdragen för folk- respektive skolbiblioteksverksamheten skiljer sig åt kan intressekonflikter uppstå.

För de kombinerade biblioteken har det ekonomiska ansvaret fördelats så att för- och grundskolenämnden har ansvar för lokalkostnaderna och kulturnämnden för personal, media och övriga driftskostnader. Beslut om den ekonomiska fördelningen fattades i KS arbetsutskott 2006-04-25, men beslutet omfattade då inte kommundelarna varför detta behöver ses över. En konsekvens av kostnadsfördelningen är att kulturnämnden som har arbetsmiljöansvaret för personalen inte har ansvaret för lokalerna.

Bokbussen besöker i första hand de delar av kommunen som har långt till ett bibliotek och målgruppen är kommunens alla medborgare. Eftersom barn och unga är prioriterade fördelas förhållandevis stor del av tiden till hållplatser i närheten av skolor, förskolor och fritidshem. Bokbussen besöker regelbundet nästan trettio förskolor och cirka 20 byskolor samt ett antal fritidshem och dagbarnvårdare och når därmed ca 2000 grundskoleelever och cirka 2000 förskolebarn. Det finns inga överenskommelser mellan för- och grundskolenämnden och kulturnämnden vad gäller bokbussen.

För att bättre uppfylla målen för skolbiblioteksverksamheten har för- och grundskolan under senare år inrättat ett antal skolbibliotekstjänster som komplement på de kombinerade biblioteken. Planen var att fem skolbibliotekstjänster skulle inrättas, men resultatet har hittills blivit ungefär hälften. Skolbibliotekarierna har bildat ett nätverk för skolbiblioteksarbetet i kommunen och har på respektive skolområde arbetat fram planer för skolbiblioteksverksamheten.

Sammanfattningsvis ser skolbiblioteksverksamheten väldigt olika ut i Umeå kommuns skolor.

Utmaningar

- Formalisera samarbetet mellan för- och grundskolan och folkbiblioteksverksamheten på olika nivåer.
- Alla elever ska ha tillgång till skolbibliotek.
- Samordna och utveckla skolbiblioteksverksamheten i kommunen för att nå större likvärdighet.
- Se över den ekonomiska fördelningen för de kombinerade biblioteken.

5. Biblioteket som offentlig mötesplats

Biblioteken ska vara naturliga samlingsplatser för kultur, information, lärande och samhällsdebatt. Ett offentligt rum, både fysiskt och virtuellt som är öppet för alla och som man kan besöka utan krav på medlemskap, prestation eller konsumtion. Alla är välkomna oberoende av ekonomi, kön, ålder, utbildning, politisk eller religiös övertygelse eller språk. Det finns elva folkbibliotek i Umeå kommun. Biblioteket är också tillgängliga via nätet hela dygnet.

Antalet folkbibliotek i kommunen har varit detsamma sedan 1990 då Ersbodabiblioteket öppnade i den då nybyggda stadsdelen. Sedan dess har befolkningen i Umeå ökat med mer än 30 %, men antalet folkbibliotek ligger alltjämt kvar på samma nivå. Nya bostadsområden har vuxit fram men framför allt har Umeå förtätats under de senaste årtiondena.

Tillgången till bibliotek som kulturella mötesplatser i bostadsområdena ska inte underskattas. Umeå har i nationell jämförelse mycket höga utlåningssiffror vad gäller barnlitteratur. För barn, unga och äldre är den geografiska närheten av stor betydelse.

Att biblioteken är tillgängliga för besökarna ska vara en självklarhet och under ständig förbättring. Ett kontinuerligt arbete ska bedrivas kring frågor som rör den fysiska tillgängligheten i dess olika och förändrade former.

Generösa öppettider, personalens bemötande, utformningen av biblioteksrummet, tillgång till ett bra medieutbud, digitala tjänster samt en mångfacetterad programverksamhet är viktiga faktorer för att biblioteken ska upplevas som tillgängliga och attraktiva. Det betyder inte att all service finns tillgänglig överallt och alltid men att resurserna används på bästa sätt utifrån olika lokala förhållanden i bostadsområdena.

Ambitionen är att under de närmsta åren, där det är lämpligt, införa så kallade meröppna bibliotek vilket innebär att under kontrollerade former ge låntagare tillgång till biblioteket under vissa tider före och/eller efter de offentliga öppettiderna.

Ny teknik ska användas på biblioteken i syfte att underlätta tillgängligheten för medborgarna, till exempel genom självbetjänings- och e-tjänster.

Utmaningar

- Folkbiblioteksstrukturen bör synas i stadsplaneringen så att tillgång till biblioteksverksamhet finns lämpligt fördelat i kommunen.
- Det fysiska och det virtuella biblioteksrummet ska vara välkomnande, angeläget, tillgängligt och synligt.
- Fysisk tillgänglighet för biblioteksverksamhetens besökare ska vara en självklarhet och under ständig förbättring. Öppettider och utbud ska tillgodose umebornas efterfrågan.
- Meröppna bibliotek ska tillskapas.

6. Prioriterade målgrupper - bibliotek för alla

Bibliotekslagen betonar att folkbiblioteken ska vara tillgängliga för alla, men anger också prioriterade grupper: barn och unga, personer med funktionsnedsättning, med annat modersmål än svenska och de nationella minoriteterna. För att nå de prioriterade målgrupperna krävs en utökad och utvecklad samverkan mellan folkbiblioteken och andra kommunala verksamheter, organisationer och andra aktörer.

Det talas över hundra olika språk i Umeå. I kommunen byts närmare tio procent av befolkningen varje år. Denna språkliga och kulturella mångfald och befolkningsrörlighet är en stor tillgång och utmaning för Umeå och ska återspeglas i biblioteksverksamheten.

Litteratur och media inom minoritetsspråken och andra efterfrågade språk erbjuds på folkbiblioteken. Även specialmedia finns tillgängliga för olika typer av funktionsnedsättningar via folkbiblioteken och genom det digitala biblioteket.

För att bättre kunna möta de prioriterade målgrupperna behövs ökad kunskap och kompetens inom många områden inte minst vad gäller språk men också om andra kulturer och om olika typer av funktionsnedsättningar. Det är angeläget att fortsätta att fortbilda och öka kompetensen för all personal inom dessa områden gärna genom samverkan med andra organisationer och aktörer. Vid kommande rekryteringar är det viktigt att förutom den formella kompetensen också sträva efter kompetens inom språk, andra kulturer och funktionsnedsättningar.

Utmaningar

- Folkbiblioteken ska fungera som mötesplatser för människor med olika bakgrund.
- Utveckla information och service på teckenspråk och andra aktuella språk.
- Utveckla samarbetet med SFI, asylboenden och boenden för ensamkommande flyktingbarn.
- Fortsatt kompetenshöjning och fortbildning av personalen om mångkultur, funktionsnedsättningar med mera.
- Att vid rekrytering av personal förutom de formella kraven sträva efter att bredda kompetensen bland annat vad gäller språk och kunskaper om tekniska hjälpmedel.

7. Uppsökande verksamhet

För att leva upp till bibliotekslagen och målet att alla i kommunen ska ha tillgång till biblioteksservice behöver biblioteken utveckla arbetet så att personer med funktionsnedsättningar, personer inom kriminalvården och andra som inte kan ta sig till bibliotek ändå omfattas av biblioteksservicen.

Idag finns uppsökande verksamhet på häktet och kriminalvårdsanstalterna Ersboda och Sörbyn.

Sedan många år pågår ett samarbete med Barnvårdscentralerna/Familjecentralerna med att dela ut Barnens första bok till alla barn och även andra böcker vid olika åldrar.

Bokdepositioner finns på äldreboendena, vårdcentraler med flera ställen.

Arbetsplatsbibliotek som finansieras av företagen finns på två arbetsplatser.

Folkbiblioteken upprättar kontakter med och utvecklar samarbetet med asylboenden och boenden för ensamkommande flyktingbarn i sitt närområde.

Hemleverans av böcker till personer med funktionsnedsättningar, så kallad Boken Kommer service, finns men behöver göras mer tillgänglig.

Tillgången till bokbussverksamhet i kommunens glest befolkade delar gör det möjligt för personer med funktionsnedsättningar, men även andra, att kunna ta del biblioteksverksamhet och få åtkomst till litteratur och information.

Utmaningar

- Personer med funktionsnedsättning ska erbjudas leverans- och återlämningservice, så kallad Boken kommer-service.
- Samarbete med olika aktörer för att bättre kunna tillgodose behov hos personer med funktionsnedsättningar.

8. Media

Biblioteket är mer än enbart böcker, men böckerna är bibliotekets bas. Det är viktigt att biblioteken upplevs som samtida, trovärdiga, effektiva och tillgängliga förmedlare av information och läsoplevelser. Biblioteken ska garantera tillgång till den smala och svåråtkomliga litteraturen och samtidigt snabbt kunna möta efterfrågan på aktuell litteratur.

I biblioteken finns ett rikt och aktuellt utbud av media som speglar världen ur många perspektiv. Förutom media på svenska erbjuds tillgång till ett aktuellt och relevant utbud av litteratur på minoritetsspråken och på de språk som finns representerade i kommunen.

Enligt bibliotekslagen ska folkbibliotekens utbud präglas av kvalitet och allsidighet. Folkbiblioteken ska göra ett aktivt urval baserat på kvalitetskriterier när man planerar inköp och gallring. Olika åsikter ska ges utrymme i det utbud biblioteken tillhandahåller.

Skolbibliotekens mediebestånd ska vara relevant och aktuellt för elevernas skolarbete och bidra till elevernas måluppfyllelse.

Skolbiblioteksservice fungerar som ett viktigt komplement till skolornas mediebestånd. Den enskilda pedagogen får hjälp att välja litteratur om ett ämne eller anpassad litteratur för lässtimulans. En satsning på litteratur för modersmålsundervisning har gjorts på skolbiblioteksservice i samarbete med pedagoger så att det finns ett relativt rikt utbud av litteratur på många språk för eleverna.

Den snabba utvecklingen på medieområdet och den digitala utvecklingen ställer krav på bibliotekens förmåga att utveckla nya tjänster och tillgängliggöra innehåll oavsett medieform.

Utmaningar

- Biblioteket ska arbeta för att upplevas som samtida, relevant och effektivt.
- Biblioteket ska främja intresset för litteratur och läsning genom att erbjuda ett rikt och varierat litteraturutbud i olika tekniska format.
- Biblioteket ska skapa samråd med representanter för minoritetsspråken och andra språk för att bättre kunna erbjuda ett relevant och aktuellt mediebestånd på olika språk.

9. Läsförfrämjande

Riksdagen beslutade under 2013 om nationella mål för litteratur och läsförfrämjande. Målen är tänkta att inspirera och vägleda kommuner, landsting och aktörer i det civila samhället: *”Alla i Sverige ska oavsett bakgrund och med utgångspunkt i vars och ens särskilda förutsättningar, ges möjlighet att utveckla god läsförfrämjande och ha tillgång till litteratur av hög kvalitet”.*

Statens samlade insatser ska syfta till att:

- Läsförfrämjande förbättras jämfört med idag
- Fler än idag regelbundet tar del av både fack- och skönlitteratur
- Kunskapen om läsningens betydelse för utbildning, bildning och delaktighet i samhällslivet ökar jämfört med idag

Att uppnå de nationella målen kräver bred samverkan mellan verksamheterna, studieförbund, organisationer och föreningar. Det är viktigt att främja kunskapsutbyte mellan professionerna lärare, bibliotekarier och personal inom barnhälsovården. Gränsen mellan läsförfrämjande i och utanför skolan är inte skarp.

För att uppmuntra till läsning är det betydelsefullt att barn och ungdomar tidigt får möta litteratur utifrån egna intressen, särskilt för de som kommer från läsovana familjer har biblioteken en viktig roll att fylla. Med den negativa utveckling vad gäller läsförfrämjande som kunnat observeras under senare år krävs aktiva insatser inte minst från biblioteken.

Med utgångspunkt i de nationella målen har Kulturrådet under 2014 tagit fram ett handlingsprogram för den läsförfrämjande verksamheten utanför skolan. Där ligger fokus på att ha tillgång till litteratur av hög kvalitet, i en form anpassad till var och ens särskilda förutsättningar.

I bibliotekslagens förarbeten poängteras att biblioteken har ansvar att utveckla verksamheten för målgruppen barn och unga upp till 25 år. Det är också betydelsefullt att barn och unga ges möjlighet till inflytande över hur biblioteken bedriver sin verksamhet i denna del.

Ett regelbundet och metodiskt samarbete mellan förskolor, skolor, fritidshem och folkbiblioteken är viktigt för att främja språk- och läsutveckling. Läsning stärker språkförståelse och fantasi och ger en grund för livslångt lärande. Folkbiblioteken är en kompletterande resurs för förskolor och skolor för att nå måluppfyllelse. Skolan har därutöver ett eget ansvar att se till att eleverna har tillgång till skolbibliotek.

En omfattande verksamhet bedrivs för målgruppen barn och unga, till exempel babybokprat, sagostunder och möjlighet att som förälder låna bokpåsar på förskolorna. Inom vissa skolområden har ett mer strukturerat samarbete mellan förskolorna och biblioteket upprättats.

Under åren har olika projekt genomförts i samarbete med förskolan. *Give me five*, som riktar sig till 5-åringar är ett framgångsrikt exempel som nu införlivats i den ordinarie verksamheten.

Folkbiblioteken arbetar för att nå nya grupper och utveckla nya arbetsmetoder, ett exempel är samarbete med idrottsföreningar kring barns läsning.

Läsfrämjande verksamhet för vuxna är ett viktigt utvecklingsområde. Läsecirklar för de redan läsande kan stöttas men arbetet med läsfrämjande för unga och vuxna med låg läsförståelse behöver utvecklas och en satsning på ökad kunskap och kompetens är en förutsättning.

Utmaningar

- Biblioteken ska uppmuntra till ökat läsande.
- Biblioteken ska nå och nya besöks- och användargrupper.
- Samarbetet mellan för- och grundskolan, folkbiblioteken och andra aktörer för att arbeta fram gemensamma planer för den läsfrämjande verksamheten ska formaliseras.
- Barns och ungas språkutveckling ska främjas. Biblioteken ska ta hänsyn till åldersgrupper och skilda förutsättningar som till exempel olika former av funktionsnedsättningar eller annat modersmål än svenska.
- Skapa förutsättningar för barn och ungas delaktighet i utvecklingen av verksamheten.
- Stödja och utveckla läsecirklar och annan läsfrämjande verksamhet med vuxna.

10. Kunskap och information

Att ha tillgång till information och kunskap är en väsentlig förutsättning för delaktighet i samhällslivet och det demokratiska samhällets utveckling.

Biblioteken är en garant för tillgången till fri information och litteratur i samhället och utgör en plattform för medborgarna att kunna ta vara på sina medborgerliga rättigheter.

Biblioteken är en plats för en mångfald av åsikter såväl i litterära uttryck som i samhällsdebatten och bidrar till att stärka förutsättningarna för umeborna att kunna vara aktiva medborgare med makt att påverka sina liv såväl som samhället.

Biblioteken är en del i utbildningssamhället och en bas för det livslånga lärandet. Biblioteken, och inte minst skolbiblioteken, har en betydelsefull pedagogisk roll för att lotsa medborgarna i informationsutbudet.

Att tillgängliggöra information i de former som medborgarna kan ta till sig, ligger i bibliotekets uppdrag. Biblioteken ska som exempel tillhandahålla tekniska hjälpmedel som läs- och skrivhjälpmedel för personer med dyslexi eller datorer anpassade för synskadade.

Utmaningar

- Biblioteken ska bidra till att skapa sammanhang utifrån det som är samtida och dagsaktuellt, till exempel mellan samtida teman, händelser i litteraturen, i samhället och i debatten och göra kopplingar till historien.
- Yttrandefriheten är synonymt med folkbibliotekstanken och därför ska åsikter brytas och olika tankar utbytas i biblioteken.
- Besökaren ska mötas av professionell bibliotekspersonal som guidar i mediemängden och bland informationen och visar vägen till målet.
- Litteraturpresentationer och användarundervisning om hur man söker information i bibliotekets medier, på internet och i databaser erbjuds både i folkbiblioteket och i skolbiblioteket.

11. Det digitala biblioteket – teknikutveckling och digital delaktighet

Folkbiblioteken ska enligt bibliotekslagen verka för att öka kunskapen om hur informationsteknik kan användas för kunskapsinhämtning, lärande och delaktighet i kulturlivet.

Digital delaktighet för alla är ett samhälleligt mål där biblioteken har en viktig uppgift att fylla.

God läsförmåga och digital delaktighet är grundläggande för ett demokratiskt samhälle. En av de viktigaste uppgifterna för samtliga bibliotek i Umeå är därför att bidra till att utveckla medborgarnas språkliga och digitala kompetens.

Biblioteken i Umeå använder sig av moderna tekniklösningar för att effektivt och rationellt tillhandahålla biblioteksservice. Samarbetet inom Umeåregionen är en viktig grund för att tillhandahålla god service med hög kvalitet och även för fortsatt utvecklingsarbete.

Det biblioteksdatasystem som används av folkbiblioteken har en skolbibliotekslösning, Freelib, som används på ett tiotal skolor i kommunen. Den innebär att katalogposter och låntagarregister samnyttjas och att skolbibliotekarier och elever på ett smidigt sätt kan söka fram böcker och sköta sina lån och återlämningar.

Alla folkbibliotek använder RFID-teknik för cirkulationskontroll och har självbetjäningsstationer där besökarna själva sköter utlån och återlämning. Trådlös åtkomst till Internet för besökarna finns på alla folkbibliotek, liksom avgiftsfria bokningsbara datorer med utskrifts- och scanningsmöjligheter.

Det gemensamma arbetet inom regionen fortsätter inom biblioteksstrategiska områden som till exempel självbetjäning, upphandling av gemensamt biblioteksdatasystem, bibliotekskatalog och kompetensutveckling.

Folkbiblioteken finns på sociala medier som Facebook och Twitter, där arrangemang och aktuell information lyfts fram.

Modern teknik ger nya möjligheter i skolans arbete för alla elever och i synnerhet för elever med behov av stöd. Skolans personal liksom bibliotekarier i den pedagogiska verksamheten är nyckelpersoner i detta arbete. Detta ställer krav på att skolbiblioteken omfattar såväl böcker som informationsteknik och andra medier anpassade efter elevernas behov av lässtöd och kompensatoriska verktyg.

Utmaningar

- Umeåregionssamarbetet ska fortsätta att vara basen för utvecklingsarbete och förbättrad service.
- En modern teknik- och kommunikationsmiljö ska erbjudas bibliotekens besökare.
- Biblioteken ska kontinuerligt arbeta med utveckling och förbättring av verksamheten där modern teknik nyttjas för att underlätta för besökarna.
- Besökaren ska mötas av professionell bibliotekspersonal som kan ge handledning i digitala ärenden.
- I samverkan med andra arbeta för att öka den digitala delaktigheten.

12. Programverksamhet

Biblioteken har en betydande roll som kulturmötesplatser i bostadsområden, kommundelar och i centrum. Folkbiblioteken ska vara en viktig del av kulturlivet och vara en mötesplats för kulturella upplevelser. Programverksamhet för olika målgrupper ska erbjudas inte bara i centrum utan även i bostadsområden och kommundelar och genomföras i samverkan med föreningar och studieförbund.

I gemenskap med andra kan besökaren uppleva, samtala och reflektera kring kulturprogram med ett brett och varierat innehåll och i olika former. Det finns behov av program som bidrar till kunskap och fördjupning som poesiuppläsningar, författarbesök, gränsöverskridande arrangemang och aktuella föreläsningar.

Bibliotekens lokalisering i bostadsområdena gör det lättare för många barn att för första gången ta del av kultur som musik- eller teaterföreställningar som erbjuds på alla folkbibliotek i kommunen.

Skolbiblioteken har en viktig roll som kulturcentrum. Skolans satsning på ett kulturutbud för alla åldrar är en angelägen verksamhet. Att alla barn omfattas av verksamheten måste vara en målsättning.

Utmaningar

- Genom samverkan med studieförbund, föreningar och andra aktörer eftersträva ett brett utbud av program för att nå olika målgrupper i kommunen
- Samordning av programverksamheten så att alla barn får ta del av barnkultur i gärna i sitt närområde.
- De bibliotek i bostadsområdena som är lämpliga nyttjas för ett relevant och aktuellt utbud av kulturprogram för vuxna.

13. Avslutning

Snabba samhällsförändringar ställer nya krav på biblioteket och dess roll i samhället har blivit än viktigare. Biblioteket ska kunna erbjuda fullgod service och vara lyhörd inför medborgarnas behov.

Den digitala utvecklingen ställer krav på ny teknisk utrustning och nya tekniska lösningar. Det är viktigt för biblioteken att säkerställa att kompetensen finns hos personalen för att kunna handleda och utveckla medie- och informationskunnigheten.

I flera av de senaste årens stora internationella undersökningar där man mäter läsförmåga har Sverige halkat efter resultatmässigt. God läsförmåga och digital delaktighet är grundläggande för ett demokratiskt samhälle. En av de viktigaste uppgifterna för samtliga bibliotek i Umeå är därför att bidra till att utveckla medborgarnas språkliga och digitala kompetens.

14. Förteckning över styrdokument

Bibliotekslagen (SFS 2013:801)

http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/sfs_sfs-2013-801/

Biblioteksplan 2.0

<http://biblioteksstatistik.blogg.kb.se/files/2013/10/SkriftBiblioteksplan.pdf>

FN:s konvention om barnets rättigheter

<https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#full>

Kulturrådets handlingsprogram för den läsfrämjande verksamheten utanför skolan

http://www.kulturradet.se/Documents/publikationer/2014/handlingsprogram_lasframjande.pdf

Nationella mål för litteratur och läsfrämjande

<http://www.regeringen.se/regeringens-politik/kultur/mal-for-kultur/>

Skollagen (SFS 2010:800)

http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Lagar/Svenskforfattningssamling/Skollag-2010800_sfs-2010-800/

Umeå kommuns kulturpolitiska program

http://www.umea.se/download/18.246a7cf112ba5cd53ed80002087/1361886264328/Kulturpolitiskt_program_2010.pdf

Umeå kommuns riktlinjer för skolbiblioteksverksamhet.

<http://www.skola.umea.se/download/18.5c4e40213dd06f94e92e79/1365482600012/Riktlinjer+f%C3%B6r+skolbiblioteksverksamheten.pdf>

Umeå kommuns vision

<http://www.intranet.umea.se/download/18.2495f9f113ed2e7b7be2776c/1380639137131/medarbetarskapspolicy.pdf>

Unesco:s folkbiblioteks- och skolbiblioteksmanifest

<http://www.biblioteksforeningen.org/wp-content/uploads/2012/05/Unesco.pdf>